

O sinteză a mithraismului și o posibilă interpretare moral-religioasă a acestuia

C. R.

2014

1 Introducere

On peut dire que, si le christianisme eût été arrêté dans sa croissance par quelque maladie mortelle, le monde eût été mithriaque.

Marc-Aurèle et la fin du monde antique [13]

ERNEST RENAN

Fraza devenită celebră a lui Ernest Renan și-a transformat aura dintr-una senzațională în una romantică. Fără îndoială, dezvoltarea creștinismului a pus piedici importante mithraismului, însă declinul acestei religii mister este în principal legat de mediul decadent al ultimelor veacuri ale Imperiului Roman în care a înflorit. De asemenea, ne este greu să credem că mithraistii ar fi fost suficient de îndrăzneți și insolenți încât să-și impună religia ca fiind singura autentică, și clerul drept singurul capabil de favoare divină. Totuși, modul în care un mithraism supraviețuitor ar fi influențat gândirea occidentală rămâne un capitol fascinant al istoriei alternative (contrafactice).

În peisajul religios al Imperiului Roman al secolelor 3 î.e.n. – 3 e.n. distingem, potrivit lui Alfred Loisy, culte “naționale” și culte mister. Teologul amintit explică dihotomia astfel: “Culte naționale doresc să asigure prosperitatea cetății și bunul mers al lucrurilor, ele nu vizează decât puțin sau deloc desăvârșirea spirituală și morală, viitorul în lumea de dincolo a indivizilor. Aceste culte naționale sunt aproape indiferente la relațiile intime ale oamenilor cu zeii, la sprijinul moral sau la fericirea unei vieți veșnice, după moarte. (...) ele au fost incapabile să-și satisfacă proprii credincioși în chestiunile de morală, aceștia îndreptându-și atenția către cultul misterelor și, mai târziu, către creștinism” [10]. Dintr-o perspectivă speculativă, putem motiva misterele drept o consecință a cristalizării din ce în ce mai puternice a conștiinței individuale în dauna celei colective, în sensul emancipării semnificației destinului personal raportat la cel universal.

Datorită varietății credințelor și practicilor religiilor mister, e dificil să realizăm o taxonomie precisă și exhaustivă a acestora. Această sarcină revine istoricului religiilor, iar esoteristul va beneficia de pe urma ei sintetizând și personalizând elementele semnificative. Totuși, oferim câteva exemple de astfel de religii mister ce au fost discutate de Alfred Loisy în [10] și/sau Manly P. Hall în [6]: misterele lui Bachus, Dionysos, Orfeu, misterele eleusiene, misterele Sibilei, misterele lui Attis, Adonis, misterele lui Isis, Osiris, Sarapis și misterele lui Mithra.

În cele ce urmează, vom prezenta foarte concis evoluția cercetării în domeniul mithraismului, bazată în principal pe cărțile “Misteriile lui Mithra” de Franz Cumont [4] și “Originile Misterelor Mithraice” de David Ulansey [15]. Cea dintâi oferă o perspectivă clasică a mithraismului, cea din urmă sintetizează și extinde teoriile moderne privind mithraismul. Apoi vom propune în mod speculativ o posibilă interpretare moral-religioasă a mithraismului, bazată în special pe principii hermetice și gnostice. De asemenea, vom sintetiza corespondențe superficiale cu francmasoneria și vom conchide.

Notă despre terminologie. În engleză, prin “Mithra” înțelegem zeitatea mazdeană, iar prin “Mithras” eroul cultului occidental. În română nu am întâlnit această distincție, ci doar formula “Mithra”. În textul de față prin acest termen vom denota “Mithras”-ul englez.

2 Ipoteze despre mithraism

However, owing to the obscurity of Mithraic iconography and the general absence of any ancient explanations of its meaning, the *internal* aspects of Mithraism (i.e. the beliefs and teachings of the cult) have resisted the attempts of scholars to decipher their secrets.

The Origins of the Mithraic Mysteries. [15]

DAVID ULANSEY

Mithraismul este o religie mister specifică Imperiului Roman ce a căpătat amploare în secolele 1-3 e.n. Arnold Toynbee o include în “creuzetul creștinismului” – matricea culturală din jurul Mediteranei care a contribuit la geneza creștinismului, așa cum îl explică David Ulansey.

Paradoxul mithraismului constă în larga sa răspândire în Imperiul Roman și raritatea izvoarelor scrise ce documentează acest mister. Sursele principale de informație în privința semnificației cultului mithraic sunt de natură arheologică: temple (mithraee), basoreliefuri, inscripții. Menționăm că un număr semnificativ de dovezi arheologice provin din cetățile din Dacia Romană: Sarmisegetuza, unde s-au descoperit 50 de basoreliefuri și plăci votive, Potaissa și Apulum¹. Ca și în cazul misterelor eleusiene, detalii despre mithraism sunt prezente în scrierile istoricilor, filosofilor, teologilor și poezilor lumii antice, dintre care îi amintim pe Statius, Plutarh, Dio Cassius, Porfir, Origene, Sfântul Iustin Martirul și Filosoful, Tertulian și alții.

2.1 Elemente mithraice

În mod evident, arheologia a scos la lumină diferite aspecte mithraice în cele cel puțin 115 mithraee din Imperiul Roman². Totuși, istoricii au identificat câteva elemente general comune:

- Tauroctonia – această scenă îl reprezintă pe Mithra, ilustrat purtând o căciulă frigiană și uneori o mantie înstelată, înjunghiind ceafa unui taur. Mithra privește în sens opus victimei. Sub taur sunt ilustrați un câine, un șarpe, un scorpion. Uneori este prezent și un corb sau o cupă.
- Cautes și Cautopates – cei doi purtători de faclă fie flanchează tauroctonia, fie apar în baso-reliefuri adiacente. Ambii seamănă cu Mithra, purtând căciula frigiană, iar când îl flanchează pe Mithra, Cautopates, cel ce ține facla în jos este ilustrat de obicei în partea stângă, și Cautes, cel ce ține facla în sus în partea dreaptă.
- Sol și Luna. Uneori soarele și luna sunt reprezentați alegoric în care deasupra tauroctoniei, soarele în stânga și luna în dreapta.
- Zodiacul încercuiește uneori tauroctonia, alteleori Mithra este reprezentat într-o scenă separată înconjurat de zodiac.
- Zeitatea leontocefală, probabil androgină este reprezentată separat, are una sau două chei în mâini și uneori un sceptru, are patru aripi, un fulger este îi este gravat pe piept, iar unul sau doi șerpi se încolăcesc pe corpul ei. Câteodată ea stă pe un glob ce are marcat ecuatorul celest, iar la baza statuii se pot găsi clești și un ciocan, atribuiți lui Vulcan, respectiv caduceul și cocoșul lui Mercur.
- Alte scene ce îl au ca protagonist pe Mithra sunt nașterea sa dintr-o piatră, banchetul cu Sol etc.

2.2 Franz Cumont și teza persană

Franz Cumont a fost unul din cei mai influenți și erudiți cercetători ai mithraismului. În 1896, respectiv, 1899, a publicat două volume intitulate “Textes et monuments figurés de Mithra”, iar cercetarea sa nu a fost contestată timp de aproape 70 de ani.

Dintre opiniile lui Cumont asupra mithraismului, poate cea mai importantă reprezintă teza persană: Mithra apare în mitologia hindusă, apoi este adoptat în mazdeism, și cultul său se răspândește, suferind modificări, în Imperiul Roman. Dintre aceste modificări poate cea mai semnificativă o reprezintă faptul că în Vede și în Zend Avesta Mithra este o divinitate minoră, în schimb în mithraismul roman el capătă un rol central.

Cumont explică vasta răspândire a mithraismului în Imperiul Roman prin politica romanilor de încurajare a emigrației din provinciile nou cucerite, dublată de imigrația din imperiu, în scopul facilitării asimilării. Astfel, istoricul sugerează că adepții lui Mithra erau în general orientali cu o condiție socială umilă, menționând că în multe provincii, sclavii orientali erau funcționari ai statului, și nu ai indivizilor sau municipalităților,

¹În mod poate surprinzător, cercetările arheologice mithraice din România nu au fost definitive [16].

²O listă de mithraee: [link](#).

având așadar suficientă libertate pentru a se alătura cultului. O ipoteză ce nu implică vreun element oriental, și acceptată de Cumont, este aceea că mithraistii făceau parte din toate clasele sociale, iar dovezi arheologice indică faptul că Mithra era o zeitate populară în legiunile și corpurile auxiliare ale armatei romane.

Atitudinea Imperiului Roman față de manifestările cultural-religioase de pe cuprinsul său era, în general, una de toleranță și sincretism. Cumont subliniază popularitatea mithraismului în imperiu prin participarea la ceremoniile sacre a împăratului Commodus, cel care a condus imperiul între 180-192 e.n. Commodus a fost un fiu adoptiv al lui Marc Aureliu, iar domnia sa a marcat începutul unei perioade de declin pentru Imperiul Roman, așa cum notează Dio Cassius. Cumont precizează și faptul că împăratul Aurelian (270-275 e.n.) a păstrat simpatia față de mithraism prin instaurarea cultului oficial al lui “Sol Invictus” (tradus literal ca “soarele invincibil”), zeitate similară cu Mithra în opinia istoricului.

În fine, Cumont afirmă că mithraismul, pe care îl numește un mister persan, propune o relație diferită între împărat și divinitate. Așadar, împăratul nu mai este identificat cu zeul, ci e iluminat de Xvarnah (lumina divină în zoroastrism) și în coborârea sufletului său prin sferele planetare este influențat de acestea, în special de Soare, astfel argumentându-se aspectul divin al împăratului.

2.3 Cercetări moderne

Cumont a imprimat o aură dominant orientală în hermenutica problematică a mithraismului, iar elementele pe care nu a reușit să le explice prin referințe mazdeene le-a atribuit modificărilor suferite de transferul lui Mithra din orient în occident. Această opinie însă a suferit importante critici, iar astăzi teza persană se află sub o profundă umbră de îndoială. Vom recapitula această schimbare de opinie asupra mithraismului sintetizând evoluția cercetărilor mithraice propusă de Ulansey în capitolele 1 și 2 din lucrarea sa [15].

În anul 1971 a fost organizat primul congres internațional al studiilor mithraice, în care teoriile lui Cumont au fost atacate de John Hinnells și, mai radical, de R. L. Gordon. Din aceste critici formulate, vom oferi două exemple: Cumont interpretează câinele și șarpele din tauroctonie ca reprezentând răul și binele, potrivit unor legende mazdeene, și astfel, prezența lor în mithraismul occidental este o referință la ideea de dualitate din religia persană. Privind tauroctonia fără prejudecăți, Hinnells observă că basoreliefurile ce o înfățișează nu sugerează niciun antagonism evident între câine și șarpe, ci dimpotrivă, ambele animale par a fi orientate spre taur, aparent ignorându-se reciproc. De asemenea, Cumont a justificat originea mazdeană a tauroctoniei printr-o poveste din Bundahishn³ în care un taur este ucis. Incoerența acestui argument constă în faptul că în textul zoroastrian taurul este ucis de Ahriman, o divinitate eminamente malefică. Această problemă a fost observată și în comentariul fratelui Canon Horsley relativ la planșa fratelui W. Wynn Westcott [17] din 1916. Gordon a opinat că raționamentele lui Cumont sunt circulare, și anume că istoricul nu și-a justificat validitatea folosirii elementelor religiei persane pentru a argumenta calitatea orientală a mithraismului. Hinnells a ajuns să se întrebe dacă Mithra este iranian doar prin numele său.

Aceste probleme au deschis noi direcții de cercetare în mithraism, iar una dintre cele mai importante este încercarea de a explica tauroctonia în manieră astrologică-astronomică. În 1869, K.B. Stark a propus ideea că tauroctonia ar reprezenta o hartă celestă, dar viziunea sa a fost curând respinsă de Cumont și această linie de interpretare a fost abandonată până în 1973, când Roger Beck a readus-o în discuție într-o întâlnire a asociației filologice americane. Beck a sugerat că tauroctonia reprezintă cerul la apusul zodiei taur.

În 1977, la al doilea congres internațional al studiilor mithraice, organizat la Teheran, Stanley Insler a identificat animalele din tauroctonie cu constelații, și a avansat ipoteza că tauroctonia reprezintă o zi anume din apusul taurului, și anume ziua heliacală – ultima zi în care zodia este vizibilă la apus, sugerând că acest moment ar semnifica trecerea iernii și venirea verii. Două probleme ale acestei ipoteze reprezintă alegerea specifică a constelațiilor ilustrate de tauroctonie, întrucât existau și altele vizibile în acel moment, cât și ideea că, potrivit acestei interpretări astronomice, Mithra însuși ar reprezenta o constelație, fapt ce nu a fost elucidat de Insler.

În 1978, la seminarul internațional despre mithraism, Alessandro Bausani îl identifică pe Mithra cu constelația leului, argumentele sale fiind opoziția zodiacală a leului și a taurului, cât și un motiv persan ce ilustrează lupta dintre un taur și un leu. În 1980, Michael Speidel publică un text intitulat “Mithras-Orion”, în care propune teoria corespondenței lui Mithra cu constelația Orion, și rafinează ideea lui Insler, sugerând că tauroctonia înfățișează doar constelațiile de pe ecuatorul celest. Problema acestei ipoteze este că la echinocțiu, în loc de berbec și balanță, tauroctonia ilustrează scorpionul și taurul.

David Ulansey revizuieste aceste teorii și sugerează că tauroctonia într-adevăr înfățișează constelațiile de pe ecuatorul celest, dar într-o configurație mai veche, modificarea căreia se datorează fenomenului de precesiune a echinocțiilor. Astfel, în primele secole ale erei noastre berbecul și balanța se aflau la echinocții, însă în perioada imediat anterioară, între aproximativ 4000 și 2000 î.e.n. taurul și scorpionul se aflau la echinocții. Prin urmare, Mithra este identificat ca reprezentând constelația Perseu. Ulansey mai face o serie de precizări astronomice, de exemplu identifică cupa cu constelația vărsătorului și nu a craterului/cupei,

³Bundahishn reprezintă o colecție de texte para-scripturale ce descriu cosmogonia zoroastriană.

încât leul și vărsătorul se aflau la solstiții. De asemenea, istoricul e de părere că mănunchiul de grâu ce iese din rana sau alteori coada taurului nu reprezintă o referință la steaua Spica, cea mai strălucitoare din constelația fecioarei, ci este un simbol al fertilității și renașterii, taurul indicând echinocțiul de primăvară. Ulansey identifică purtătorii de faclă ca reprezentând echinocțiile și îi compară cu gemenii Castor și Pollux, cunoscuți sub numele colectiv de Dioscuri.

Istoricul american propune o teorie diferită de a lui Cumont în legătură cu geneza și răspândirea mithraismului, și anume că acest cult ar fi devenit popular între stoicii din insula Tarsos, loc în care exista un proeminent cult al lui Perseu. Răspândirea sa s-ar fi datorat piraților cilicieni, care ar fi îmbrățișat în prealabil credința mithraică. Relativ la celelalte elemente mithraice, Ulansey oferă o explicație mitologică poziției total atipice a lui Mithra – aceea de a privi în sens opus victimei, prin legenda lui Perseu și a gorgonei Meduza. De asemenea, el sugerează că figura leontocefală ar fi o reprezentare a gorgonei.

În concluzie, Ulansey accentuează aspectul astronomic al mithraismului, al cărui mister ar fi fost, în termeni tehnici, fenomenul de precesiune a echinocțiilor. Din punct de vedere astronomic, precesiunea se datorează înclinării axei planetei pământ în raport cu axa orbitală, iar cauzele fizice ale acestei înclinări sunt de natură gravitațională. Astfel, axa pământului descrie treptat un cerc cu centrul în axa orbitală, fapt ce cauzează precesiunea echinocțiilor (cunoscută și sub numele de precesiune axială sau eliptică). Precesiunea echinocțiilor a fost descrisă în mod științific prima dată de Hiparh (190-120 î.e.n.). Ulansey este rezervat în a specula asupra dimensiunii moral-religioase a acestei descoperiri. Principala sa idee este că precesiunea implică faptul că soarta universului nu este determinată doar de mișcarea celor 7 corpuri celeste antice, dintre care cel mai semnificativ este soarele, dincolo de acestea aflându-se cerul stelelor fixe, ci există o zeităte, probabil mai importantă, responsabilă de mișcarea celestă ce determină precesiunea echinocțiilor, iar Mithra este cumva relaționat cu aceasta.

3 Corespondențe și o posibilă interpretare moral-religioasă

La pensée magique est une fonction réparatrice du Moi.

Histoire de la philosophie occulte [1]

ALEXANDRIAN

În această secțiune vom discuta două aspecte care contribuie la completarea posibilelor chei de interpretare ale mithraismului. Primul aspect este tehnic, și ține de interpretarea lui Mithra ca reprezentându-l pe Perseu între stoici, așa cum propune Ulansey. Astfel, este posibil ca ciclicitatea trecerii întregului zodiac prin echinocții să corespundă cu doctrina stoică legată de conflagrație/ecpiroză (ἐκπύρωσις, ekpurōsis), iar în acest sens este relevantă etimologia lui Perseu: πέρθειν, perthein, însemnând a prăda sau a distruge, în special cu ajutorul focului. Este posibil ca Perseu să-și împartă etimologia cu titanul Perses, părintele lui Hecate, și cu nimfa Perseis, fiica titanului Okeanos. Din câte știm, acest argument etimologic nu a fost adus în discuția Mithra – Perseu. În caz contrar, reidentificarea lui în acest text este în cel mai rău caz redundantă, iar în cel mai bun caz întărește ipoteza lui Ulansey.

A doua chestiune pe care dorim să o discutăm are un caracter general și speculativ. Ipoteza noastră, pe care nu o vom argumenta aici, ci o vom propune doar ca temă a unei viitoare cercetări, constă în faptul că mithraismul împarte cu creștinismul, hermetismul și gnosticismul trăsături fundamentale legate de doctrina sa morală, și anume faptul că semnificațiile astrologice ale cultului sunt inseparabile de semnificații morale. Toate religiile amintite împărtășesc tema coborârii sufletului în materie, experiența materială și ascensiunea către origine. Povestea vieții lui Iisus nu începe cu maturitatea Lui, și nici măcar cu nașterea, ci este marcată de un preambul de evenimente ce duc la încarnarea divinității, poate cel mai semnificativ fiind buna-vestire. De asemenea, învierea și întoarcerea la origine sunt elemente cheie ale creștinismului. Pentru gnostici, Iisus nu este protagonistul acestui destin al sufletului, ci Pistis Sophia. În schimb, El joacă rolul metafizic de ghid al Sophiei din momentul în care aceasta atinge un nadir spiritual, fapt ce corespunde coborârii în materie, și până la desăvârșirea ascensiunii sale. În hermetism, acest traseu al sufletului este poate cel mai clar exprimat: dacă în creștinism și gnosticism aspectele morale și metafizice sunt principale, în hermetism coborârea și ascensiunea sufletului este gradată prin elemente astrologice. Dorința noastră este să sugerăm că o posibilă interpretare moral-religioasă a mithraismului reflectă, în mod similar cu doctrina hermetică, elementele astrologice în aspecte morale. De exemplu, M.C. Black [3] e de părere că în mithraism este discutată a treia parte a destinului sufletului, și anume ascensiunea prin cele 7 sfere celeste. În această lumină, peisajul religios din primele secole ale erei noastre devine mai puțin haotic, iar dincolo de manifestările diferite ale cultelor existente, criza religioasă a conștiinței individului (re)găsește o soluție relativ uniformă.

Un prim pas în această direcție ar fi cercetarea ipotezei că mithraistii, deși au lăsat rămășițe arheologice mai abundente în occident decât în orient, erau conștienți de doctrina hermetică ce a înflorit în Alexandria. În acest sens, avansăm ideea, după cunoștințele noastre originală, că figura leontocefală din mithraism

corespunde Agathodaimon-ului hermetic. Zeitatea leontocefală este uneori însoțită de reprezentarea explicită a unui caduceu în unele mithraee. Folosim adjectivul “explicită” încât credem că figura leontocefală este reprezentarea implicită a semnificației caduceului. Recunoaștem că acest lucru nu explică cheile și sceptrul din mâinile zeității, sau fulgerul gravat pe pieptul ei, sau cele patru (versus două) aripi, sau faptul că uneori e reprezentată stând pe un glob celest. Totuși, similaritatea cu caduceul, cât și reprezentarea explicită a acestuia în apropierea zeității merită, în opinia noastră, atenția cercetătorului.

Legătura Agathodaimon-ului cu caduceul, și prin ipoteza noastră, cu zeitatea leontocefală mithraică, o vom justifica prin două surse. Prima dintre ele o reprezintă interpretarea lui Macrobius în “Saturnalia”, Liber I, 19, a caduceului, citată de Charles William King în [9]. Potrivit acesteia, caduceul ilustrează patru zeități influente la momentul coborârii sufletului în materie: Daimon-ul, Fortuna, Iubirea și Necesitatea. Ulterior Macrobius identifică Daimon-ul cu Soarele, Fortuna cu Luna, Iubirea cu sărutul șerpilor de pe caduceu, iar Necesitatea cu legarea cozilor acestora. Pentru discuția noastră însă, mențiunea Daimon-ului este suficientă, încât credem că acest daimon nu poate fi decât Agathodaimon. A doua sursă pe care o prezentăm este descrierea lui Decker în [5] a Agathodaimon-ului. Astfel, unul din rolurile sale ar fi de ghid al sufletului în coborârea sa în materie. Mai mult, Decker afirmă că Agathodaimon era ilustrat ca om sau ca șarpe, iar uneori ca un șarpe cu cap de om. De asemenea, pe talismane gnostice, numele său apare alături de un șarpe leontocefal. Cu siguranță, aceste argumente nu sunt suficiente pentru a oferi credibilitate ipotezei că figura leontocefală mithraică ar corespunde lui Agathodaimon, însă reprezintă o motivație în a aprofunda studiul (in)validității ei.

În fine, menționăm pe scurt părerea altor autori despre zeitatea leontocefală. Franz Cumont opinează că aceasta l-ar simboliza pe Zurvan din mitologia zoroastriană, echivalentul grec ar putea fi Cronos sau Aeon. James R. Russell îl compară cu Phanes. Alții au sugerat paralela cu Ahriman, pe baza câtorva inscripții grecești și latine. În general, nu există un consens între cercetători în legătură cu semnificația zeității leontocefale mithraice.

4 Mithraismul și Francmasoneria

Masonry represents the Good Principle and constantly wars against the evil one. It is the Hercules, the Osiris, the Apollo, the Mithras, and the Ormuzd, at everlasting and deadly feud with the demons of ignorance, brutality, baseness, falsehood, slavishness of soul, intolerance, superstition, tyranny, meanness, the insolence of wealth, and bigotry.

Morals and Dogma [12]

ALBERT PIKE

Citatul din Albert Pike subliniază similaritatea simbolică între francmasonerie și alte culte la nivel masonic: un sistem moral ordonează acțiunile omului de la viciu la virtute, îi orientează destinul în ciuda hazardului. Mithra menționat de Pike este însă mai apropiat de cel persan decât de cel occidental. Astfel, trebuie să rezistăm tentației de a împrumuta convenabil aspecte mithraice pentru a apropia acest cult de fraternitatea modernă. Prin urmare, ne vom rezuma la recapitularea asemănărilor formale, organizatorice, între mithraism și francmasonerie:

- ceremoniile sunt private.
- membrii, doar de sex masculin, parcurg grade de inițiere.
- ierarhia profană este irelevantă în ritual.
- *topos*-ul întâlnirilor (loja, respectiv mithraeul) este o *imago mundi*. În unele constituții, tavanul lojilor este pictat cu stele, iar mithraeul, asemănător cu o peșteră, ilustrează cosmosul.
- în masonerie, aspectul astrologic este aproape inexistent, în schimb cel moral joacă un rol principal. În mithraism, iconografia este eminentă astrologică, dar deocamdată nu putem decât specula asupra sensului moral din spatele ei.
- strângerea mâinii are un rol important: mithraistii erau numiți *syndexioi* - cei uniți prin strângerea de mână, în francmasonerie strângerea de mână este o parte din modul de recunoaștere și atestare a gradului unui frate.
- banchetul ritual acompaniază ceremoniile.
- James R. Russell [14] menționează că în misterele mithraice, candidatul era legat la ochi, element ce îl regăsim în inițierea masonică, și la mâini. Aceeași idee o regăsim în planșa lui Lilian Zamfiroiu [18].

- de asemenea, Russell indică importanța secretului și al jurământului în mithraism, interpretând un papirus grec publicat de Cumont în 1933⁴.
- un element ritual comun este moartea simbolică, însă semnificațiile mithraice ale acesteia nu au fost încă elucidate.

Cu siguranță lista poate continua. De exemplu, picioarele încrucișate ale lui Cautes și Cautopates ar putea fi comparate cu poziția candidatului în gradul al treilea în unele ritualuri engleze. Totuși, părerea noastră este că mithraismul a influențat scriitorii masoni *după* ce francmasoneria a căpătat o formă relativ unitară. Această opinie se datorează faptului că dovezile unei influențe *a priori* sunt insuficiente. Unii, e.g. [2], [11], sugerează că după căderea Imperiului Roman, ar fi fost posibil ca mithraismul să se fi transmis picților și să se fi răspândit până în Scoția, unde ar fi supraviețuit într-o formă mai mult sau mai puțin latentă și ar fi influențat cumva primii masoni. Nimeni însă nu poate afirma cu luciditate că o asemenea ipoteză ar avea vreo greutate în construcția unui argument istoric.

Mulți au scris despre francmasonerie și mithraism, e.g. [7], [8], însă nu am găsit în textele lor asemănări dincolo de aspecte externe. Totuși, vom menționa câteva exemple interesante în opinia noastră.

M.C. Black [3] oferă o listă asemănătoare cu cea de mai sus și sugerează că mithraistul în gradul de Pater purta pantaloni largi persani și căciula frigiană, vestimentație caracteristică masonului medieval. De asemenea, Black susține că a găsit reprezentări ale lui Mithra și ale zeității leontocefale în care acestea poartă șorț. Din nefericire nu este indicată sursa, dar sperăm să o aflăm pentru a o putea analiza independent.

James R. Russell discută în [14] o serie de posibile similarități cu francmasoneria bazate pe un papirus găsit la Hermopolis, datat ca fiind din secolul al 4-lea e.n., publicat de Wiliam Brashear⁵. Textul lacunar descrie parțial al patrulea grad din cele șapte grade mithraice, cel de Leu. Russell e de opinie că cercetarea mithraică nu ar trebui să abandoneze căutarea semnificațiilor iraniene ale lui Mithra și a unei eventuale continuități ale cultului său în Est. În plus, Russell sugerează o serie de posibile paralele cu povești folclorice armene. De exemplu într-una dintre acestea protagonistul se naște dintr-o stâncă și este ucis de o roată celestă. Moartea eroului nu este compatibilă simbolic cu interpretarea astrologică a mithraismului, dacă interpretăm roata ca fiind zodiacul, întrucât Mithra este cel care stăpânește zodiacul, mișcându-i zodiile pe ecuatorul celest.

5 Concluzii

Mithras, God of the Sunset, low on the Western main,
Thou descending immortal, immortal to rise again!
Now when the watch is ended, now when the wine is drawn,
Mithras, also a soldier, keep us pure till the dawn!

A Song to Mithras
RUDYARD KIPLING

În acest text am încercat să sintetizăm principalele direcții de cercetare în mithraism, ilustrând totodată dificultățile aprofundării studiului cultului mithraic. Am îndrăznit de asemenea să propunem o posibilă interpretare moral-religioasă a mithraismului, deocamdată neargumentată, ce ar plasa mithraismul, hermetismul, creștinismul și gnosticismul sub o temă comună, dată de tripticul coborârii sufletului în materie, a experienței vieții pământești, și a întoarcerii la sursă. În fine, am catalogat pe scurt principalele opinii despre relația mithraismului, poate cea mai răspândită “fraternitate” din Imperiul Roman, cu francmasoneria, poate cea mai răspândită fraternitate din epoca modernă, fără a reuși să le apropiem dincolo de aspecte superficiale în lipsa unor cercetări și dovezi convingătoare.

Astfel, efortul nostru a fost îndreptat spre a formula probleme legate de mithraism, dintre care unele posibil originale, fără vreo pretenție de a oferi soluții, însă deschizând căi pentru viitoare cercetări.

Bibliografie

- [1] Alexandrian. *Histoire de la philosophie occulte*. Éditions Payot et Rivages, Paris, 2008.
- [2] Anonim. The Mithraism-Freemasonry Connection. Articol online. Semnat “Ursus Major”. [link](#) – accesat 30.06.2014.
- [3] M.C. Black. Mithraism and Freemasonry. 2000.

⁴Franz Cumont, Un fragment rituel d’initiation aux mystères. Harvard Theological Review, 1933, p. 153-160.

⁵William M. Brashear, A Mithraic Catechism from Egypt, P. Berol. 21196, supplement to Tykhe, Vienna, 1992.

-
- [4] Franz Cumont. *Misteriile lui Mithra*. Herald, București, România, 2007. Traducere de Alexandru Anghel după “Les mystères de Mithra”, 1973, Bruxelles.
 - [5] Ronald Decker. *The Esoteric Tarot. Ancient Sources Rediscovered in Hermeticism and Cabala*. Quest Books, Wheaton, IL, 2013.
 - [6] Manly Palmer Hall. *The Secret Teachings of All Ages*. 1928.
 - [7] H. L. Haywood. Mithraism: Freemasonry and the Ancient Mysteries. *The Builder*, 1923. Articol disponibil online: [link](#) – accesat 01.07.2014.
 - [8] Elliott W. James. Nought for your Comfort. Reflections on Mithraism. Articol online: [link](#) – accesat 30.06.2014.
 - [9] Charles William King. *The Gnostics and Their Remains*. 1887. Carte disponibilă online: [link](#) – accesat 30.06.2014.
 - [10] Alfred Loisy. *Misteriile Antichității*. Herald, București, România, 2012. Traducere de Gabriel Avram după “Les mystères païens et le mystère chrétien”, 1983, Minerva, Paris.
 - [11] Norman J. Penny. Freemasonry and Mithras – the “Missing Link” – Pictish Mithraism. Articol online: [link](#) – accesat 30.06.2014.
 - [12] Albert Pike. *Morals and Dogma of the Ancient and Accepted Scottish Rite of Freemasonry*. 1872.
 - [13] Ernest Renan. *Marc-Aurèle et la fin du monde antique*. Calmann-Lévy, Paris, 1923.
 - [14] J.R. Russell. On Mithraism and Freemasonry. *Heredom, the transactions of the Scottish Rite Research Society*, 4, 1995. Fragment online: [link](#) – accesat 30.06.2014.
 - [15] David Ulansey. *The Origins of the Mithraic Mysteries. Cosmology and Salvation in the Ancient World*. Oxford University Press, New York, 1989.
 - [16] Ziarul Unirea. Misterele templului zeului Mithras (...). Articol online: [link](#). – accesat 29.06.2014.
 - [17] W. Wynn Westcott. The Resemblances of Freemasonry to the Cult of Mithra. *Transactions of the Quator Coronati Lodge no. 2076*, 21, 1916. Disponibil online: [link](#) – accesat 05.07.2014.
 - [18] Lilian Zamfiroiu. Les Mystères de Mythra.